

ДЕМОКРАЦИЯ И ЧОВЕШКИ ПРАВА

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 25, брой 1
Януари-февруари

Борис Попиванов

България се намира в сложно външнополитическо положение между американския „чук“ и европейската „наковалня“.

Новото българско правителство временно прекратява политическата криза в страната, но обединява разнородни партньори без ясна обща стратегия.

Политическите и социалните измерения на членството в еврозоната стават ключов тест за политическата перспектива на кабинета.

ДЕМОКРАЦИЯ И ЧОВЕШКИ ПРАВА

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 25, брой 1
Януари-февруари

Съдържание

1.	ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА ДИНАМИКА	2
2.	РАЗВИТИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ	4
3.	СЪСТОЯНИЕТО НА ПАРТИЙНАТА СИСТЕМА	7
4.	ПРОГРЕСИВНИЯТ ПОЛИТИЧЕСКИ И ОБЩЕСТВЕН ДНЕВЕН РЕД	12
5.	ОСНОВНИ ИЗВОДИ, ПРОГНОЗИ И ПРЕПОРЪКИ	13

1

ВЪНШНОПОЛИТИЧЕСКА ДИНАМИКА

Смяната в Белия дом и войната в Украйна. Българските медии в продължение на няколко месеца създаваха внушението, че вторият мандат на Доналд Тръмп като президент на САЩ ще промени коренно политическата ситуация в Европа и България. Възпаването в длъжност на Тръмп и неговата администрация през януари действително преформулира глобалния дневен ред. Това засега се отнася не толкова до българската вътрешна политика. Досегашният американски посланик в София Кенет Мертен бе отзован, а на негово място дойде временно изпълняващата функциите Сюзан Фалатко. Само че, въпреки очакванията, Фалатко поне засега не се намесва публично в българския политически процес. Отношението на България към войната в Украйна, обаче, е това, което търпи промени в резултат на новата политика на Вашингтон. Две са централните събития – речта на вицепрезидента Джей Ди Ванс пред Мюнхенската конференция по сигурността и срещата на президентите на САЩ Доналд Тръмп и на Украйна Володимир Зеленски в Белия дом. Тези събития очертаха ярък разлом между позицията на Америка в полза на незабавно мирно решение на конфликта в Украйна и позицията на Европа за подкрепа на украинската съпротива срещу руската агресия. Поредица извънредни срещи на европейски лидери, инициирани първо от френския президент Еманюел Макрон и после от британския премиер Киър Стармър, поставиха темите за по-решително европейско военно участие на страната на Киев. Америка и Европа се оказаха разделени и по проблема за дипломатията. От САЩ виждат на първо място преговори в тройния формат САЩ – Русия – Украйна, докато водещите европейски държави настояват за активно въвличане на Европейския съюз (ЕС).

България изглежда до голяма степен изолирана от бурно протичащите процеси. На първата среща, организирана от Макрон, страната не бе поканена. На втората среща българският премиер Росен Желязков получи възможността да се включи чрез видеовръзка. Срещата на Стармър отново мина без българско присъствие. Прави впечатление, че с изключение на Франция и Германия, основни участници са лидери на държави с най-ярки анти-

руски нагласи. Така възникна и терминът „коалиция на желаещите“, който подсказва, че военната помощ за Украйна най-вероятно ще бъде търсена извън институционалните канали на ЕС. България чрез изявления на своя министър-председател Желязков и на своя външен министър Георг Георгиев решително застана зад украинската кауза. Не по-малко решително обаче Народното събрание (НС) излезе с декларация, която се противопоставя на всякакво изпращане на български войски в Украйна. Декларацията бе предшествана от остро изказване на президента Румен Радев в същата посока. В парламента тя получи гласовете на цели 204 от 240 народни представители, а нито една от парламентарните групи не я оспори по същество. Налице бе своеобразен национален политически консенсус, който засега оставя България настрана от „ястребите“ в руско-украинския конфликт.

Разделенията във външнополитическата ориентация проличаха във връзка със срещата Тръмп-Зеленски. Очертаха се три публично артикулирани гледни точки. Първата е застъпена от правителството, което незабавно засвидетелства подкрепа за Украйна, и в общи линии последва линията Стармър-Макрон. Втората бе изразена първоначално от президента Радев, а по-късно категорично потвърдена и от лидера на партията Движение за права и свободи – Ново начало (ДПС-НН) Делян Пеевски, и приветства подхода на Тръмп, успоредно с убеждението, че украинският конфликт няма военно решение, но разходите за сигурност и отбрана трябва да се увеличат. Третата гледна точка, формулирана от лидера на ГЕРБ Бойко Борисов, изповядва надеждата, че САЩ и Европа ще се разберат. Такава е линията на италианския министър-председател Джорджа Мелони, чиито изявления Борисов заимства дори със същите думи. Съществува и едно трето междинно мнение, споделяно от съпредседателя на „Продължаваме промяната“ (ПП) Кирил Петков. Подобно на правителството Петков изцяло стои на страната на Украйна, а подобно на Борисов разчита на трансатлантическо разбирателство. От себе си Петков добавя, че България трябва по-отчетливо да се сближава с Великобритания.

Геополитическите разногласия на този етап обаче не кулминират в някакъв по-явен вътрешнополитически конфликт. Очевидно е, че българският политически елит се притеснява от международната динамика и не бърза да прави еднозначни изводи.

Перспективата на еврозоната. Формирането на новото българско правителство отново издигна на дневен ред темата за присъединяване към еврозоната. Датата 1 януари 2026 г. не изглежда нереалистична и всъщност не се оспорва от европейските институции. Създава се впечатлението, че сред държавите членки на валутния съюз няма открита политическа съпротива срещу София. Същевременно процедурите са такива, че евентуален неуспех на българската кандидатура сега би отложил въпроса с поне две години.

Основните български партии взаимно се обвиняват, че с поведението си пречат на членството в еврозоната. От ГЕРБ твърдят, че с финансовата си политика „Продължаваме промяната – Демократична България“ (ППДБ) са произвели огромни бюджетни дефицити, които изключително затрудняват покриването на критериите. От ППДБ отговарят, че ГЕРБ и неговото правителство съзнателно бавят процедурата, за да провалят цялото начинание. В края на февруари националистическата партия „Възраждане“ организира мащабен протест срещу въвеждането на еврото, който ескалира до сблъсъци с полицията и вандалски актове срещу Дома на Европа в София. Напрежението, свързано с темата за еврозоната, намира две обяснения в публично пространство. Първото е, че едрият български бизнес разполага с капитали, чийто произход не

може да бъде доказан. Ето защо и трансформацията на т.нар. „тъмни пари“ на бизнеса в евро би била много трудна. Успоредно с това, смята се, че представители на същия бизнес не биха били много доволни от засиления контрол на Европейската централна банка върху банките в България, който ще последва от въвеждането на еврото. Второто обяснение засяга общественото мнение, където сякаш доминира нежелание за членство в еврозоната. Проучване на социологическата агенция „Мяра“ от края на януари сочи, че 57% от респондентите са принципно „против“ еврото, а 39% са „за“. Положителните дялове според това проучване намаляват още повече, когато става дума за въвеждане на еврото от 1 януари 2026 г. – едва 26% одобряват такъв вариант. Масовите страхове в българското общество от галопираща инфлация и допълнително обедняване в резултат на въвеждане на новата валута не са новина. Българските политици, които се ползват с относително ниски нива на доверие, не могат да не си дават сметка за рейтинговите и електоралните ефекти от подобни процеси.

При всяко положение новото правителство официално държи курс към незабавно членство в еврозоната. Проектът за нов държавен бюджет запазва границата от 3% на планирания бюджетен дефицит. Според данните от статистиката, през миналата година тази граница не е била прекрачена. Стана известно също така, че България почти покрива и инфлационния критерий за членство. Страната формално поиска и конвергентен доклад за готовността за присъединяване към еврозоната, чиито заключения могат да открият пътя към 1 януари – или да го затворят.

2

РАЗВИТИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКАТА СИТУАЦИЯ

Парламентът. 50-ото Народно събрание вероятно държи рекорд за най-бавно конституиране и най-тромаво функциониране. След едномесечен период на избор на председател на парламента, и след относително дълги преговори за съставяне на кабинет, Народното събрание успя да състави постоянните си комисии едва в края на януари. Новото мнозинство от ГЕРБ, Българската социалистическа партия (БСП), „Има такъв народ“ (ИТН) и „Демокрация, права и свободи – ДПС“ (ДПС-ДПС) не пристъпи незабавно към законодателна дейност, отлагайки своите предложения за времето след приемане на новия бюджет. Ето защо парламентът до голяма степен се превърна в арена за политически сблъсъци между партиите, имащи за цел да официализират гледните точки на тези партии по актуалните теми на деня.

Двата най-ярки примера за парламентарен дебат засега бяха два (неуспешни) опита за формиране на временни комисии с разследващи функции. Първата комисия, предложена от ДПС-НН, трябваше да разследва дейността на Джордж и Александър Сорос и техните фондации в България. Това беше продължение на традиционна вече линия на партията, която претендира за евроатлантическа легитимност, но настоява, че парите на Сорос създават в чужбина фалшива представа за истинските евроатлантици в страната. Втората комисия, иницирана от ППДБ, бе предназначена да разследва лидера на ДПС-НН Делян Пеевски. Освен че изглеждаше като огледален акт, това начинание също се вписваше в традиционната пропаганда на ППДБ срещу Пеевски като въплъщение на всички порочни практики в българската политика. И двата случая послужиха за разобличаване на предполагаеми скрити зависимости, за фокусиране на общественото внимание върху ролята на задкулисието в българската политика. Към тях вероятно трябва да добавим и разразилата се „сага с имунитетите“, в рамките на която парламентът непрекъснато е държан в напрежение от прокуратурата с искания за сваляне на депутатските имунитети на едни или други народни представители от почти всички парламентарни групи.

Специфична е ситуацията с председателя на НС Наталия Киселова. Избрана изключително трудно и в резултат на тежки компромиси, тя се оказва и мишена за постоянни политически атаки от различни посоки. От една страна, я обвиняват, че инвестира времето си в разнообразни инициативи на издигналата я партия БСП и не се опитва да демонстрира безпристрастност. От друга страна, набещават я, че минира официалната българска позиция за Украйна, като отказва да разреши оцветяване на сградата на НС в цветовете на украинското знаме и като говори за „коалиция на желаещите мир“ в противовес с реториката на европейските лидери. Атаките едва ли са случайни. Все пак не бива да се забравя, че на парламента предстоят сложни решения със сложни мнозинства. Налице е риск постът на председател да бъде превърнат в разменна монета в процеса на междупартийно договаряне.

Правителството. 105-ото правителство на България с министър-председател Росен Желязков (ГЕРБ) бе избрано на 16 януари с подкрепата на 125 народни представители от ГЕРБ-СДС, БСП, ИТН и ДПС-ДПС, като 114 депутати от ППДБ, „Възраждане“, ДПС-НН и МЕС гласуваха против. Първоначално ГЕРБ преговаряше с „Демократична България“. Внезапният крах на преговорите активира прогнози, че страната отново е изправена пред предсрочни избори, но за относително кратко време ГЕРБ се разбра с БСП и ИТН да сформират кабинет, официално подкрепян от партията на бившия председател на ДПС Ахмед Доган. Коалиционната формула 3+1 фактически е формула за четири партии, тъй като освен свои политически предложения ДПС-ДПС получи и правото да номинира кадри за „втория ешелон“ на властта. Може да се каже, че от началото на политическата криза през 2021 г. насам това е най-лесно реализираното съгласие за управление, без „червени линии“ на участниците и без взаимни публични резерви между тях. Съставът на кабинета е разпределен по партии така: 12 фигури от ГЕРБ (включително министър-председател), 5 от БСП (от които един вицепремиер без портфейл) и 4 от ИТН. Прави впечатление, че партията-мандатоносител ГЕРБ концентрира при себе си външната политика,

реда и сигурността, финансите, както и ключови за страната ресори като земеделие и енергетика. От ресорите с по-голяма ресурсна обезпеченост за БСП е определено регионалното развитие, а за ИТН транспорта и съобщенията.

Правителството на Желязков е политическо правителство. Отхвърлен е широко дискутираният през цялата предходна година модел на експертен кабинет с равноотдалечен премиер. В сегашното правителство влизат висши функционери на трите партии, а премиерът принадлежи на най-тясното ръководство на ГЕРБ.

Създаден е и особен орган за координация, т.нар. Съвет за съвместно управление, в който влизат представители на четирите подкрепящи кабинета партии. Задачата на Съвета е да изгражда насоките на законодателната дейност и да изглажда противоречията между партньорите. Същевременно остава неясно какъв авторитет има този Съвет и каква отговорност носи. За разлика например от времето на Тройната коалиция (2005-2009), когато в подобен орган заседаваха лично лидерите на трите партии Сергей Станишев, Симеон Сакскобургготски и Ахмед Доган, в настоящия Съвет не участва нито лидерът на ГЕРБ Бойко Борисов, нито на ИТН Слави Трифонов, а ДПС-ДПС е представен от формалния си лидер Джевдет Чакъров, но не и от фактическия лидер Доган. До този момент Съветът за съвместно управление е определил само едно съществено правило, а именно, че заместник-министрите във всеки отделен ресор не трябва да бъдат номинации на партията, излъчила министъра, и е предизвикал вече един скандал, и по-точно искане на оставката на ротационния председател на Съвета Костадин Ангелов (ГЕРБ) от ДПС-ДПС заради предполагаеми отстъпки към Делян Пеевски.

В работата на правителството личи преднамерено бавно разгръщане на „втория ешелон“ на властта. Голяма част от заместник-министрите, ръководителите на агенции в системата на изпълнителната власт, областните управители и техните заместници все още не са назначени. Назначенията се случват по няколко души наведнъж в периоди от по една седмица. Това изразява изключителна предпазливост и стремеж да се отлагат всякакви възможни поводи за напрежение вътре между партньорите или навън между мнозинството и опозицията.

Правителството на Желязков още от първия си ден е изправено пред големия въпрос за влиянието на Делян Пеевски в управлението. Самият формат на коалицията за мнозина звучеше донякъде парадоксално. Смяташе се, че Пеевски не би позволил правителство без пряко участие на неговата партия, и при невъзможност това да се случи сега, решително апелираше за предсрочни избори.

Правителство без партията на Пеевски обаче бе съставено, а подкрепата на ДПС-ДПС за това правителство, в контекста на тежкия конфликт между Пеевски и Доган, дори изглеждаше като предизвикателство към ДПС-НН. Същевременно редица от посланията на кабинета и първите му назначения събуждат предположения за продължаващо силно влияние на Пеевски върху властта.

Споровете за „сянката на Пеевски“ добиха още от първите седмици публичен политически характер. Разрази се два скандала – първо покрай назначението на бившия служебен вицепремиер Людмила Петкова за директор на Агенцията за държавна финансова инспекция, а после покрай номинацията на бившия министър на иновациите Росен Карадимов за председател на Комисията за защита на конкуренцията. Макар Петкова формално да е близо до среди на ГЕРБ, а Карадимов да е свързан с БСП, и двамата са обвинени от ППДБ и различни медии и обществени организации в подчинение на Пеевски. На преден план излиза подозрението, че Пеевски продължава да „дърпа конците“ на управлението зад кулисите, както твърдят, че го е правил по време на предишни правителства на ГЕРБ.

Въпреки бавната стъпка, с която започва работа, правителството на Желязков трябва да се справи с разнообразни и съвсем нелеки предизвикателства, някои от конюнктурно естество, други с дългосрочна перспектива. Първо, легитимността на изборите. След открити многобройни нарушения в броенето на гласовете, Конституционният съд разпореди на изборната администрация да предприеме повторно броене на гласовете. Риск от пренареждане на депутатските мандати в парламента, а оттам и риск за стабилността на мнозинството, съществува. Второ, внесенният проектобюджет за 2025 г. съдържа много висок ръст и на приходната, и на разходната част, и то без промяна в данъчните тежести. Реалитичността на бюджетните очаквания е оспорена от различни политици и икономисти. Състоянието на публичните финанси може да се окаже сложен проблем за съвкупност от партии с доста разминаващи се схващания за ролята на държавата. Трето, казусът с еврозоната може да доведе и до дивиденди, и до щети за всяка една от партиите в коалицията, както и развитие да настъпи през следващите четири месеца. Отлагане на българското членство може да се възприеме като външнополитически провал, докато един успех би разкрил инфлационни и други заплахи за стабилността на кабинета. Четвърто, през следващите месеци предстои избор на парламентарните квоти в десетки регулаторни агенции, както и във Висшия съдебен съвет и Конституционния съд. За тази цел са необходими често пъти квалифицирани мнозинства, които могат както да разклатят единството на коалицията, така и да отворят широко вратите за политически изнудвания.

Пето, България е на път да изконсумира провала си в усвояването на средства по Плана за възстановяване и устойчивост. Става дума за сериозен резерв за бюджета, който най-вероятно ще бъде загубен. Налице е опасността да се изпълняват предварително поети пред Европейската комисия ангажменти без в замяна да бъде получено финансиране. И не на последно място, повишаването на цените се превръща във водеща тревога за българското общество и поражда предпоставки за растящо социално напрежение. Правителството сякаш няма отговор на тези процеси, както и на рисковете от либерализацията на пазара на електричество. Позата на страничен наблюдател може да предизвика непредсказуеми днес негативни последици.

Рано е за анализ на управленските намерения на кабинета на Желязков – просто защото такива все още няма. Програмата на правителството предстои да бъде обявена.

Президентът. Държавният глава възприе пределно конструктивна роля в процеса на съставяне на правителство. Румен Радев се съобрази изцяло с претенциите на партиите за нужда от повече време за преговори. Нещо повече, той не си позволи да измества вниманието от тези преговори със свои по-ярки инициативи или изявления. Същата умерена позиция се забелязва и по отношение на първите седмици от функциониране на правителството – въздържаност от остри критики.

Президентът все по-активно експлоатира своята външнополитическа линия, формулирана още

преди години във връзка с войната в Украйна. Тази линия предполага подкрепа за украинския народ и общ ангажимент към НАТО и ЕС, но в посока колкото се може по-бързо мирно решаване на проблема. Радев използва военното си образование, за да заключи на няколко пъти, че украинското контрастъпление срещу Русия през 2023 г. е било авантюра, сринала отбранителния капацитет на страната, а недостигът на жива сила прави невъзможно дългосрочното поддържане на бойни действия. Тази позиция, донякъде близка с тази на унгарския премиер Виктор Орбан и на словашкия му колега Роберт Фицо, макар и по-мека от тях, кореспондира и с нагласите на значителни слоеве от българското общество. Актуалните геополитически сътресения, съпровождащи втория мандат на Тръмп, сякаш допълнително легитимират тезата на президента.

Втората линия, която следва неотклонно Радев, е патриотичната. Наименуването на столичното летище на името на националния герой Васил Левски е илюстрация на споменатия подход. Подкрепата за Българската православна църква срещу опитите за регистрация на алтернативна старостилна църква, подозирана, вероятно неоснователно, във връзки с Вселенската патриаршия, също се вписва в тенденцията. Но и решението на Радев да свика Консултативен съвет по националната сигурност не по друга тема, а по проблема с пристрастяването на деца и младежи към упойващи общества, има по-далечен стратегически характер. То отразява притесненията на мнозина българи, а и държи погледа на медиите към бъдещето на страната.

3

СЪСТОЯНИЕТО НА ПАРТИЙНАТА СИСТЕМА

ГЕРБ-СДС. Новото правителство е безспорен успех за ГЕРБ и лично за лидера Бойко Борисов. За първи път от началото на политическата криза през 2021 г. ГЕРБ реализира кабинет със свой мандат. Коалиционният формат съвсем не е нещо необичайно – кабинетите „Борисов 2“ и „Борисов 3“ бяха продукт също на сложни коалиции, и то с нетрадиционни партньори. Забележителното сега е доскоро немислимото пресичане на междупартийни граници. ГЕРБ прави правителство с партия, с която беше основен опонент в течение на 15 години и с която твърдеше, че никога не би се договорила (БСП); с партия, създадена и спечелила избори в името на амбицията „да изчегърта“ ГЕРБ (ИТН); и с подкрепата на партия, чийто предшественик никога не е заставал открито до ГЕРБ (ДПС-ДПС на Ахмед Доган). В такъв контекст днес е абсурдно да се повтаря легендата за „изолацията“ на Борисов. Напротив, освен лидер на най-голямата партия, той фактически се оказва най-търсеният партньор в цялото политическо пространство. Кабинетът, освен възможност за упражняване на власт, за ГЕРБ донякъде се явяваше и необходимост. Парламентарните избори през октомври 2024 г. не само потвърдиха първото място на партията, но и повишиха електоралният резултат. Трудно би било от такава доминираща позиция ГЕРБ да поиска поредни предсрочни избори и да се надява на подобна или още по-голяма подкрепа. На следващо място, с този кабинет ГЕРБ изневери на неизменната си тактика от годините на политическата криза да търси на всяка цена споразумение с ППДБ, или поне с части от тях. Причината за това е международната ситуация. Победата на Тръмп в САЩ и други събития в Европа вероятно затвърждават убеждението на Борисов в „консервативна“ вълна, която би довела до намаляваща външна подкрепа за „либералите“ от ППДБ, а в този смисъл – и до намаляващ външен натиск върху неговата собствена партия. Има и още един фактор, с който Борисов несъмнено се съобразява, и той е свързан с влиянието на Делян Пеевски в българската политика. Борисов не е готов нито за официално партньорство с Пеевски, което би могло лесно да се превърне в „прегръдка на смъртта“, нито на конфронтация с него. Ето защо наблюда-

ваме традиционно отлагане на проблема – управление, отварящо вратите за непублична намеса на Пеевски, но оставящо самия Пеевски навън.

Може да се твърди, че за Борисов сегашният кабинет е временно решение, което при добро стечение на обстоятелствата би могло се развие като постоянно. Твърде много са неизвестните, които тежат над съдбата на това управление – като се започне с динамиката на глобалните процеси и ролята на Европа и се завърши с казуса с еврозоната и с нетипичните за ГЕРБ раздути бюджети. Подходът на Борисов се изразява в дистанциране от собственото му правителство. За разлика от по-рано, той не дава изявления, в които обяснява как е разпоредил на депутатите си да гласуват по един или друг начин. Обратно, започнал е да твърди, че едни или други решения са проблем на правителството, не негов. Неслучайно Борисов дори не участва в Съвета за съвместно управление. Той го подчертава пред медиите, а също посочва, че е „обикновен депутат“ и че не е „шеф даже на комисия“. Отсъства и ясна подкрепа за дейността на министри от ГЕРБ. Мотивите за такова поведение могат да бъдат разгадани. Борисов знае, че никой друг повече от него не е асоцииран с партията ГЕРБ. Едно относително успешно, каквито и да са критериите, управление на ГЕРБ би му се приписало като личен политически актив. Но при трудности и нужда от промени Борисов може да се възползва от своята дистанцираност и да поиска легитимно друга политика или даже друга управленска формула. Както в предишните парламенти Борисов открито толерираше „дисидентското“ поведение на Делян Добрев, оставен да критикува всекидневен ППДБ въпреки съвместното управление на ГЕРБ и ППДБ, така сега Борисов сам влиза в ролята на Добрев. Прави впечатление постоянната политическа игра на Борисов с „Възраждане“, редуваща дозирани политически хвалби за лидера Костадин Костадинов с яростни обвинения и несъгласия. Не е изключено предположението, че Борисов иска да държи като резерв евентуално бъдещо партньорство с „Възраждане“, което би могло да замени сегашния коалиционен формат. Такъв сценарий не е сигурен и зависи от бъдеще-

то. Но според някои анализи той почива на международни аналогии. За Борисов винаги Германия е била политически образец. Има среди, които се надяват, че рано или късно консервативната коалиция в Германия ще преодолее вътрешните бариери и ще стигне до открит съюз с „Алтернатива за Германия“. Това автоматично би легитимирало и сближаване между ГЕРБ и „Възраждане“, каквото сега не е възможно. И действително, Борисов винаги е черпил обществена подкрепа от едно съчетание между проевропейско и национално-ориентирано. Най-добрият вариант за него би било, ако подобно съчетание добие статуса на европейска практика. Засега обаче коалицията на Желязков е единствената, която гарантира достъпа до власт и политическо оцеляване.

„Продължаваме промяната – Демократична България“ (ППДБ). Това е най-голямата опозиционна сила в 50-ото Народно събрание. Всъщност за първи път от създаването си през 2021 г. ПП се намира в опозиция. Единството на коалицията е удържано след сепаративните преговори на ДБ за правителство с ГЕРБ. ППДБ получава възможността да критикува новото мнозинство по линия на двете теми, които сякаш са тяхна запазена марка – проевропейската политика и борбата с корупцията. Въпреки това, обаче, ситуацията на ППДБ е далеч от политически стабилна.

Първо, ППДБ трябва да дели опозиционната скамейка с три други партии, всяка от които има по-ясна и по-проста политическа стратегия – „Възраждане“ с борбата срещу външното влияние в България; ДПС-НН с претенцията, че защитава хората и скоро ще управлява; МЕС с реториката си срещу цялото политическо статукво. За разлика от тях, ППДБ са по-нюансирани. Стартиращата дискуссия по бюджета го демонстрира. Те одобряват едни мерки и оспорват други, но така техният глас се губи между тези на много по-шумни политически актьори. Също така, със своите 37 народни представители ППДБ не е в състояние самостоятелно да инициира вот на недоверие, а имиджовите щети от съвместен вот с която и да била друга от останалите три опозиционни формации биха били големи.

Второ, ППДБ загубиха инициативата в политическия дебат. С амбициите си да олицетворяват „промяната“ в българската политика, те позволиха да бъдат асоциирани с „политическата криза“ и с „безкрайния изборен цикъл“. Техните опоненти с близките до тях медии наложиха клишетата, че през цялото време от 2021 г. насам е имало управление на ППДБ и те носят пълната отговорност за този период, а наследството, което са оставили, се измерва с чудовищни бюджетни дефицити („дупката от 18 милиарда“). Това постави ППДБ в отбранително положение, при което управляващите

нападат опозицията, а опозицията се защитава от нападите. Нещо повече, ППДБ през изминалата година издигнаха борбата срещу избора на Борислав Сарафов за главен прокурор като свое основно знаме. Партиите, подозирани, че стоят зад Сарафов – ГЕРБ и ДПС-НН – обаче спряха неговия избор чрез парламентарно решение точно в момента на формиране на кабинета „Желязков“. Така ППДБ загубиха и това свое оръжие.

Трето, вътрешната стабилност на ППДБ изглежда много по-несигурна от тази в която и да била друга парламентарна формация. Макар и част от парламентарната група, депутати като Даниел Лорер и Явор Божанков фактически представляват вътрешнопартийна опозиция. ПП фактически се дистанцира от тях. Но и Божанков на по-късен етап подхвана атака срещу съпредседателя на ПП Асен Василев с обвинението, че води страната към катастрофа. Преговорите на ДБ с ГЕРБ за правителство, в които ПП не участва, така и не бяха обяснени на публиката. Първият опит за създаване на временна парламентарна комисия за разследване на Делян Пеевски, направен от ППДБ, се провали, като електронното табло в пленарната зала показва отсъствието на 10 народни представители именно от ППДБ. Създаде се внушението, че зависимости от Пеевски процъфтяват дори в средите на ППДБ. Особено тежко е положението в София, традиционна крепост на средите, подкрепящи понастоящем ППДБ. Там вече няколко поредни районни кметове от коалицията на ППДБ със „Спаси София“ бяха отстранени от съда поради правни неуредици – последният от тях, кметът на Слатина Георги Илиев, през февруари – а районният кмет на Витоша Зарко Клинков напусна „Спаси София“. Напрежението между лидера на организацията Борис Бонев и ППДБ нараства, стигайки до предупреждения за възможен скорошен разпад на коалицията.

На този етап като че ли ППДБ полагат усилия да излязат от политическата безизходица чрез действия и послания в две взаимосвързани посоки – международна активност и сплотяване на електората. Съпредседателят на ПП Кирил Петков разви истинска външнополитическа офанзива, като посети инаугурацията на Доналд Тръмп в САЩ, Мюнхенската конференция за сигурността и Лондон по време на срещата на Стармър за Украйна. Петков очевидно имаше за цел да покаже, че въпреки „консервативната вълна“ подкрепата за ППДБ в чужбина не намалява. Същевременно антируската линия отново бе пусната в ход. Лансирани бяха предложения за преименуване на катедралата „Св. Александър Невски“ и на централната столична улица „Граф Игнатиев“ с български названия. Наблюденията показват, че напрежението между Америка и Европа води до мобилизация на традиционни привърженици на ППДБ на проевропейска

и антиръмпистка основа. Това обаче са временни ходове, които не могат да компенсират липсата на дългосрочна политическа визия.

„Възраждане“. Изборът на новото правителство провокира внезапна радикализация на „Възраждане“. Налице е смяна на политическата тактика. През м.г. „Възраждане“ се опитваше да разчупи впечатлението за политическа изолация като демонстрира институционално поведение. Отказът на парламента да насрочи инициирания от партията референдум срещу еврозоната сякаш бе приет само с дежурни декларации на недоволство. „Възраждане“ дори успя да се наложи като ефективен фактор в парламентарния процес, особено с прокарването на закона против ЛГБТ пропагандата в училищата. Сега, напротив, „Възраждане“ експлоатира съпротивата срещу въвеждане на еврото като свой основен инструмент да се представи за единствена опозиция на подкрепеното от чужбина статукво. Протестът за запазване на българския лев на 22 февруари се превърна в централно политическо събитие. Сблъсъците с полицията и нападението срещу Дома на Европа в София влязоха в световните новини. Случилото се бе добре и отдавна подготвено. Заканата на лидера на партията Костадин Костадинов „Ще ги подпалим“ прозвуча още през януари. Всъщност това бе един от малкото протести в България, рекламиран доста седмици предварително. С реализацията му Костадинов помогна и на себе си, и на своите опоненти. От една страна, преобладаващият скептицизъм в българското обществено мнение по отношение на еврото бе канализиран политически като позиция именно на „Възраждане“. Също така, протестът съвпадна по време с традиционния ежегоден националистически „Луков марш“ в София, организиран от среди, чужди на „Възраждане“, и остави „Луков марш“ изцяло в сянката си. По такъв начин Костадинов индиректно отпрати претенция да представлява медийно целия националистически спектър. От друга страна, напрежението лев-евро сякаш обслужва и сложната игра на Бойко Борисов. Не на последно място, протестът на „Възраждане“ изпълнява и сплотяваща функция спрямо мнозинството зад кабинета „Желязков“. Участващите в него партии получават алиби да загърбят своите противоречия в името на „сдържането“ на „Възраждане“.

„Възраждане“ е и партията с най-бурна политическа активност от началото на годината. Острите критики срещу Борисов и Пеевски – и разобличаването на ППДБ и МЕС в лицемерие по тази тема – вървят всекидневно. Прокризисният натиск на „Възраждане“ личи и по решението им, уникално в българската политическа практика, да атакуват авторитета на двете може би най-стабилни институции в страната, Българската народна банка и Националния статистически институт. Радикалният устрем обаче

никъде не напомня за импровизация. „Възраждане“ са много внимателни да не отблъснат евентуални свои привърженици с необмислено категорични послания по различни теми. Костадинов показа пред медиите покана от екипа на Доналд Тръмп за инаугурацията във Вашингтон, но не се ангажира с по-нататъшно одобрение за американския президент. Изразена бе благодарност към Русия за възраждането на българската държавност, но без афиширане на връзките с руската посланичка в София или с руски инициативи. Денят за почит към жертвите на комунизма, 1 февруари, бе отбелязан с призив за национално помирение поради наличието на невинни жертви и от двете страни.

Както и в други случаи, изпъква международната активност на „Възраждане“. Костадинов държи особено много на връзките с „Алтернатива за Германия“. Той държи реч на заключителния предизборен митинг на партията преди вота за Бундестаг, където отбеляза необходимостта от „силно водачество“ в Германия, така че тя „да стане отново велика“. Костадинов се яви и на митинг в Букурещ в подкрепа на арестувания кандидат за президент на Румъния Калин Джорджеску. Не по-малко важно е, че представителят на „Възраждане“ Станислав Стоянов бе избран за председател на европейската партия Европа на суверенните нации, съставляваща по същество опит на „Алтернатива за Германия“ да организира около себе си националистически интернационал. По такъв начин Костадинов цели да постигне внушението, че е част от много по-мощен международен процес на промяна, който работи в негова полза и прави заявката му за власт реалистична.

Движение за права и свободи – Ново начало (ДПС-НН). На пръв поглед изглежда, че партията на Делян Пеевски загуби политическата игра в началото на 50-ото НС. Пеевски повтаряше постоянно, че ще влезе във властта или ще има предсрочни избори. Не влезе във властта, предсрочни избори няма, а във властта е партията на най-големия му опонент Ахмед Доган. Всъщност обаче това е по-скоро стратегическо отстъпление. Пеевски се убеди, че при настоящата партийна конфигурация той няма как да стане официален партньор на никоя партия. При незабавни предсрочни избори това едва ли би се променило. Ето защо Пеевски се ориентира към изчакване, така че едновременно да запази влиянието си в институциите и да отслаби допълнително евентуалните си партньори.

Публичното поведение на ДПС-НН е сведено до персоналната реторика на Пеевски. Той се насочва към социално значими проблеми и ги коментира с авторитетни призови незабавно да бъдат решени – безводното, цените на електричеството, инфлацията на храните. Явна е последователността, с която

Пеевски създава внушението, че крахът на всички други партии предстои за сметка на неговия бъдещ възход към цялата власт. Пеевски обяви кабинета на Желязков за „край на прехода“ и маркира почти всяка обсъждана тема с уточнението „когато аз стана премиер“. Намерението му може би да подготви не толкова общественото мнение, колкото останалите партии за бъдещо влизане във властта, от далеч по-добри позиции в сравнение със сегашните.

Българска социалистическа партия – Обединена левица (БСП-ОЛ). Социалистите влязоха в правителството в контекста на две неблагоприятни публични обстоятелства. Политическата линия на партията през последните 15 години бе изцяло подчинена на откритата конфронтация с ГЕРБ, обявени за основен опонент и забранени с конгресно решение като коалиционен партньор. Сега БСП участва в политически кабинет с ГЕРБ като официален коалиционен партньор. А на следващо място, масово бе разпространено подозрението, че БСП следва диктовката на лидера на ДПС-НН Делян Пеевски и дори предлага министри, които са близки не само на партийното ръководство, но и на Пеевски. Това е удар по политическия авторитет на БСП, представяща себе си за единствената идеологическа партия в България. Мотивите за включване в кабинета „Желязков“ могат лесно да бъдат идентифицирани. Партийният елит не само не желае бързи предсрочни избори, защото се опасява от по-слаби резултати, но и не вижда ресурс за политически ренесанс в опозиция. Големият въпрос тук е не толкова коалиционния формат, колкото степента на интеграция на партийната платформа в политиката на правителството. Този въпрос засега продължава да стои без отговор. Темата за „червените линии“ е изоставена.

Централното събитие за БСП бе 51-ият конгрес на партията. Битката за председателския пост не беше предрешена. Наличието на 17 кандидати не бива да обърква. Голямата част от тях приеха номинациите не за да се борят за лидерското място, а за да укрепят партийните си позиции и да направят заявки за влияние в бъдещото партийно ръководство. Всъщност основните кандидатури бяха четири – на временно изпълняващия функциите председател Атанас Зафиров, на организационния секретар Борислав Гуцанов, на евродепутата Кристиан Вигенин и на бившия лидер на софийските социалисти Калоян Паргов. Те бяха и единствените, които осъществиха реална кампания из страната. Предварително се знаеше, че конгресът ще отхвърли въведения от бившия председател Корнелия Нинова пряк лидерски избор от страна на всички партийни членове и ще върне избора от делегатите на конгреса. И тъй като практически никой от кандидатите не оспорваше по същество участието на БСП в правителството, именно правителствената тежест повлия в голяма степен на шансовете на

кандидатите. Едва ли е случайно, че Зафиров бе приел да няма свой портфейл в Министерския съвет, но да бъде вицепремиер, така че йерархически да стои по-високо от конкурента си Гуцанов. Победата на Зафиров с 422 гласа на втори тур срещу 365 гласа за Гуцанов отразява както властовите реалности, така и ефективността на Зафировото послание „пръв сред равни“. Опасенията от прекалено авторитарен подход на Гуцанов изиграха своята роля. Наблюдателите възприемат Зафиров като кооперативен, склонен да се съобразява с различни лагери и лобита, по-далечен на руската линия от Гуцанов, повече човек на статуквото, а и по-приемлив за Пеевски. Всъщност Зафиров ще има далеч повече персонални лостове за въздействие, отколкото се смята сега, но очакванията за мек политически стил остават в сила. Тези очаквания не са свързани с надежди за политическа инициатива или за реидеологизация на партията. Ниновският елит на БСП укрепва властта си, с открито афиширано кооптиране на някои от по-ярките опоненти на Нинова, докато самата Нинова е политически маргинализирана и действително не представлява интерес за партийното ръководство с опита си за консервативен проект „Непокорна България“.

„Демокрация, права и свободи – ДПС“ (ДПС-ДПС). Партията на Ахмед Доган влезе в управляващото мнозинство с явното намерение да удържи политическия си упадък и да натрупа ресурси за борба с основния си опонент ДПС-НН. Неспособността на партията да произведе нито едно съдържателно послание и да развие нито една смислена инициатива логично увеличава съмненията на нейните избиратели дали Пеевски все пак не въплъщава „жизненото“ ДПС. Партията на Доган схваща ролята си в мнозинството като гаранция срещу влиянието на Пеевски, но е ясно за всички, че такава гаранция е невъзможна. По тази причина от ДПС-ДПС настойчиво призовават премиера и кабинета да назначи техни заместник-министри и областни управители. Пътят към ултиматуми е открит. Даже този път да бъде извървян, всички си дават сметка, че партията на Доган няма интерес да напусне мнозинството.

„Има такъв народ“ (ИТН). Партията на Слави Трифонов влезе в кабинета въпреки известно напрежение, породено от доскорашната линия против ГЕРБ. Широко бяха тиражирани тържествени обещания на Трифонов, че никога не би се коалирал с Борисов. Решението за участие в мнозинството бе последвано от загадъчно съобщение на ИТН, че свикват свой национален форум. Появиха се спекулации, че смяната на коалиционната политика ще доведе и до смяна на ръководството. Форумът обаче бе отменен. В крайна сметка ИТН демонстрира възможно най-конструктивното и прагматично отношение към въпроса за властта. Наблюдателите, които помнят как в случай на

необходимост ИТН внезапно са преобръщали цялото си политическо поведение – както по време на кабинета „Петков“ – едва ли биха били напълно спокойни.

„Морал, единство, чест“ (МЕЧ). Партията на Радостин Василев остава в сянката на политическите процеси. Постоянната реторика против Борисов, Пеевски и въвеждането на еврото не може да

конкурира далеч по-ярката и шумна пропаганда на „Възраждане“. МЕЧ полагат усилия да оградят своя ниша в политическите послания и последователно да я експлоатират. Става дума за призивите за национализация, респективно отмяна на концесиите, на енергоразпределителните дружества, златните находища и петролната рафинерия в Бургас. Засега обаче това не дава значителен обществен и медиен ефект.

4

ПРОГРЕСИВНИЯТ ПОЛИТИЧЕСКИ И ОБЩЕСТВЕН ДНЕВЕН РЕД

Социалните проблеми почти остават извън вниманието на парламентарните партии и на основните държавни институции. Не такъв е случаят с общественото мнение, чиито тревоги през зимния период нарастват. Инфлацията, особено видима по отношение на цените на хранителните стоки, предизвиква все по-масово недоволство. То кулминира в бойкот на големите хранителни вериги, определен за 13 февруари и организиран от различни потребителски организации. Бойкотът несъмнено имаше ефект, не само защото в споменатия ден оборотите на големите вериги са отбелязали спад с близо 30%, но и заради два други факта – ярозната кампания на множество медии срещу безсмислието на бойкота и извънредното заседание на правителството с мерки срещу инфлацията. Последваха още два бойкота, с далеч по-малък количествен ефект. От една страна, причината е в липсата на ангажимент на големи партии или институции с тази кауза. От друга – амбициите на отделни политически фигури от миналото с нисък рейтинг да монополизират темата и да я представят за своя вероятно е отблъснал немалко хора. Проблемът обаче остава.

Диспропорцията между ръст на доходите и ръст на цените предизвиква за пореден път остри реакции на синдикатите. В оценката си за проектобюджета за 2025 г. те огласиха притеснението, че бюджетната процедура отново ще бъде за сметка на хората, и настояха предвиденият 3%-ов таван на дефицита да бъде реализиран чрез допълнителни данъч-

но-осигурителни приходи. В специална декларация единият от двата най-големи профсъюза, Конфедерацията на независимите синдикати в България (КНСБ), поиска от правителството спешни действия за защита на населението от енергийна бедност. Наближаващият в края на годината финал на регулирания пазар на електричество, посочва се в текста, ще остави потребителите без адекватна подкрепа. Активността на КНСБ, който отбеляза през февруари своята 35-а годишнина с национална конференция, идва да потвърди принципното разминаване на сегашната правителствена политика със социалните тревоги на домакинствата.

Темата за антифашизма, макар и далеч по-скромно застъена в България, отколкото в много европейски държави, е също част от постоянните кампании в прогресивното обществено пространство. Редица леви, прогресивни и антифашистки организации се включиха в традиционния всяка година Анти-Луков марш. Той е замислен като противодействие срещу шествията на националисти в памет на ген. Христо Луков, известен националистически лидер от периода на Втората световна война и привърженик на нацистка Германия. Стремехът да се напомни колко опасна могат да бъдат нормализацията на крайния национализъм и историческия ревизионизъм бе налице и този път. С изключение на единични представители на БСП, обаче, политическото внимание към проблема продължава да бъде ниско.

5

ОСНОВНИ ИЗВОДИ, ПРОГНОЗИ И ПРЕПОРЪКИ

Геополитическите промени в света поставят в нова светлина залозите в българския политически процес, без засега да имат непосредствено въздействие върху неговото протичане. Първоначалното очакване, че победата на Доналд Тръмп на президентските избори в САЩ ще стимулира „консервативната вълна“ и ще редуцира влиянието на „либералните“ сили, донякъде се оправдава, но е компенсирано от острата реакция на европейски институции и на водещите европейски държави срещу тенденциите отвъд океана. България не е реален участник в тези процеси, но вероятно скоро ще бъде изправена пред необходимостта да вземе нови решения във връзка както с европейската отбрана, така и с войната в Украйна.

Българският път към еврозоната като че ли значително се е скъсил. Развръзката ще бъде твърде скоро, през юни, и несъмнено ще упражни ефект върху политическата и социалната ситуация в страната.

Съставянето на редовно правителство в България предизвика коментари, че политическата криза, продължила близо четири години, е завършила. Разбира се, това е преждевременен извод, най-малкото заради несигурния външнополитически контекст и нестабилното състояние на партийната система. Така или иначе, може да се твърди, че кабинетът започна работа в условия на сериозен политически комфорт. Безкрайният цикъл от предсрочни избори минимизира очакванията на обществото просто да има правителство, а не успешно или ефективно правителство. По различни причини и четирите партии, подкрепящи кабинета, нямат засега никакъв интерес той да падне. Това ще насърчи разнообразни компромиси, дори от принципен характер. Извънпарламентарната опозиция е слаба, а парламентарната е тежко фрагментирана. От четирите опозиционни формации в НС няма нито една, която би могла да започне дългосрочни съвместни акции с друга против кабинета. Това прави алтернативата на настоящия формат нереалистична.

Въпреки всичко, непубличните взаимодействия и кадрите назначения имат потенциала да породят

политически сътресения. Участниците го съзнават и затова предприемат действията си бавно, едно по едно, така че да могат да контролират ефекта. Първи в дневния ред е държавният бюджет, едва след него всичко останало. В първите месеци на годината работещият парламент, на който се уповаваха толкова коментатори, на практика е неработещ парламент, без ясна законодателна програма. Независимо от всичко, подводните камъни, които стоят пред кабинета, вече стимулират спекулации, че в рамките на същото НС са възможни и други мнозинства, респективно други правителства. Подозренията за „двойна игра“ традиционно са насочени към лидера на ГЕРБ Бойко Борисов, който не обича да се обвързва с единствен вариант за политическото си бъдеще. Не бива да се забравя и поведението на лидера на ДПС-НН Делян Пеевски, който възприема опозиционната си роля като временна и едва ли е склонен да толерира този кабинет безкрайно дълго време. И също нека не забравяме и фигурата на премиера Росен Желязков, смятан от мнозина наблюдатели за „сламен човек“ на Борисов, поставен просто да изпълнява нарежданията му. Не е ясно дали и в името на какво Желязков би проявил желание за политическа еманципация, както е ставало в миналото с други премиери, разглеждани като подставени лица (например Пламен Орешарски през 2013-2014 г.).

Въпреки щедрата си разходна част, проектът за бюджет не засяга нито един от основните стълбове на десния модел на управление в България от последните над 20 години. Участието на социалистите не променя факта, че имаме поредно дясноцентристко правителство в България, ангажирано повече с бизнеса, отколкото с наемния труд. Предизвикателство пред левите и прогресивните среди в страната не е толкова промяна в това управление, колкото налагане на друг дневен ред, повече близък до тревогите и надеждите на мнозинството български граждани.

Ако това Народно събрание преодолее неизбежните сътресения през летните месеци и есента, то евентуалните нови избори най-вероятно ще се отложат поне до есента на 2026 г., заедно с редовния президентски вот.

ЗА АВТОРА

Д-р **Борис Попиванов** е доцент по политология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Изследванията му са концентрирани в областта на политическите идеологии, теорията и историята на лявото, както и българския преход.

ИЗДАТЕЛ

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Жак Папаро | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
bulgaria.fes.de

Контакт:
office@fes.bg

Използването с търговска цел на всички, издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации, не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

ЗА ИЗСЛЕДВАНЕТО

Фондация Фридрих Еберт България издава „ПОЛИТ-БАРОМЕТЪР“ от 2000 година насам, анализирайки актуалните и дългосрочни политически процеси и идентифицирайки тенденциите в българската политика със специален фокус върху политически партии като главни актьори на демокрацията.

В ситуация, в която качеството и безпристрастността на българските медии са под въпрос, имаме за цел да предоставим на българските и чуждестранните читатели научна основа за по-нататъшна политическа дискусия.

bulgaria.fes.de

ПОЛИТБАРОМЕТЪР

Година 25, брой 1
Януари-февруари

България се намира в сложно външнополитическо положение между американския „чук“ и европейската „наковалня“.

Новото българско правителство временно прекратява политическата криза в страната, но обединява разнородни партньори без ясна обща стратегия.

Политическите и социалните измерения на членството в еврозоната стават ключов тест за политическата перспектива на кабинета.

Повече информация по темата ще намерите тук:
bulgaria.fes.de